

Vauvaperheiden vanhempien kokemukset lapsiperheiden palvelujen riittävydestä vaihtelevat hyvinvointialueen ja vanhempien taustatekijöiden mukaan

PÄÄLÖYDÖKSET

- Valtaosa vanhemmista koki käyttämänsä palvelut riittäviksi.
- Yleisimmin riittämättömiä palvelukokemuksia oli esikoisen saaneilla, uupumusoireita kokeneilla ja ulkomaalaistaustaisilla vanhemmilla. Näiden lisäksi yksinäisyyden tunne ja heikko taloudellinen tilanne olivat synnyttäneillä vanhemmilla yhteydessä palvelujen riittämättömyyden kokemuksiin.
- Eniten hyvinvointialueiden välisiä eroja palvelujen riittävydessä havaittiin lastenneuvolapalveluissa ja toiseksi eniten lääkäripalveluissa.
- Vanhempien kokemukset lapsiperhepalveluiden riittämättömyydestä olivat yleisempiä Pirkanmaalla ja pääkaupunkiseudulla.
- Tuloksia suositellaan hyödynnettäväksi perhekeskustoiminnan alueellisessa kehittämisessä niin, että myös vanhempien yksinäisyyden kokemukset ja uupumusoireet tulevat tunnistetuksi ja vanhemmat saavat tarvitsemaansa tukea ja apua.
- Lapsiperheköyhyys, vanhempien uupumus tai ulkomaalaistaustaisuus eivät saa olla eriarvoistavia tekijöitä lapsiperhepalveluissa – ja siksi niihin on kiinnitettävä huomiota.

Uudet itsehallinnolliset hyvinvointialueet aloittivat toimintansa Suomessa 1.1.2023. Hyvinvointialueiden tehtävänä on uudistuksen myötä huolehtia sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä (29.6.2021/616).

Lapsiperheiden hyvinvoinnin ja palvelujen parantaminen on ollut pitkäaikainen terveyspoliittinen tavoite Suomessa (Hastrup, 2019). Toimivat ja riittävät palvelut ovat lapsiperheille tärkeitä, koska palvelujen avulla voidaan vahvistaa vanhempien voimaantumisen kokemuksia (Koren ym., 1992), kykyä selviytyä paremmin perheen arjessa ja siten edistää perheiden kokonaisvaltaista hyvinvointia (Field & Pryor, 2010). Lapsiperheiden palvelujärjestelmän uudistamiseksi kehitettiin vuosina 2016–2019 valtakunnallinen perhekeskustoitamalli. Malli kuvaa perhekeskusten palvelukokonaisuutta ja tavoitteita. Toimintamallin tarkoituksena on tukea perhekeskustoiminnan alueellista kehittämistä.

Paikallisesti toimivien perhekeskusten toiminnan keskiössä on yhdistää hajautettuja lapsiperheiden palveluja ja koordinoida niitä siten, että ne vahvistavat perheiden saamaa varhaista tukea. Onnistuessaan perhekeskusten toiminta ehkäisee perheiden eriarvoistumista, avun saantiin liittyviä viiveitä ja hyvinvoinnin ongelmia (Hastrup ym., 2021a, Hastrup ym., 2021b). Perhekeskusten toimintaa kehitetään hyvinvointialueilla vastaamaan kunkin alueen tarpeita. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen keväällä 2023 tekemän selvityksen mukaan perhekeskuksia tai suunnitelma sellaisen perustamiseksi on jo kaikilla hyvinvointialueilla, yhteensä toistasataa perhekeskusta.

Alueellisesti tarjottavia palveluja pidetään tärkeänä osana hyvinvointia edistäviä lapsiperheiden palvelukäytänteitä (Kuo ym., 2006). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alustavien havaintojen mukaan suomalaisten vanhempien hyvinvointiin liittyy alueellisia eroja, esimerkiksi vanhempien uupumuksen oireissa ja yksinäisyyden kokemuksissa on vaihtelua (Klemetti & Vuorenmaa, 2021). Vanhempien arvio riittämättömistä lapsiperhepalveluista on yksi uupumukseen yhdistetty tekijä (Lammi-Taskula ym., 2020).

Tässä julkaisussa keskitytään palveluja käyttäneiden vauvaperheiden kokemuksiin palvelujen riittävydestä. Tavoitteena on tuottaa hyvinvointialueiden päätöksentekoon tarvittavaa tietoa siitä, miten vanhempien uupumusoireet, yksinäisyyden kokemukset ja taustatekijät liittyvät riittämättömiksi arvioituihin lapsiperheiden palveluihin ja millaisia hyvinvointialuekohtaisia eroja palvelujen riittävydessä on palveluja käyttäneiden perheiden keskuudessa.

Aineistona käytetään vauvaperheille suunnattua FinLapset-kyselytutkimusta vuodelta 2020. Lapsiperheiden palveluista valittiin tarkasteluun neljä eniten käytettyä ja oletettavasti tasavertaisimmin saatavilla olevaa palvelumuotoa: lastenneuvola-, varhaiskasvatus-, lääkäri- ja erikoissairaanhoidon palvelut.

Suurin osa vanhemmista kokee palvelut riittäviksi

Lähes kaikki synnyttäneet vanhemmat ja suurin osa toisista vanhemmista oli käyttänyt lastenneuvolan palveluja 12 viime kuukauden aikana. Kolmannes vanhemmista oli käyttänyt varhaiskasvatuspalveluja. Lähes kaikki varhaiskasvatuspalvelujen käyttöä koskevat vastaukset tulivat perheistä, joissa oli useampia lapsia. Vajaa puolet vanhemmista oli käyttänyt lääkäripalveluja lapsen sairastuessa ja noin kolmannes lapsen erikoissairaanhoidon palveluja sairaalassa tai poliklinikalla. (Taulukko 1.)

Heidi Kesanto-Jokipolvi

Tampereen yliopisto

Maaret Vuorenmaa

THL

Reija Klemetti

THL

Näin tutkimus tehtiin:

FinLapset-kyselytutkimuksen vuonna 2020 toteutetun tiedonkeruun kohde-ryhmänä olivat noin 3–6 kuukauden ikäisten vauvojen molemmat vanhemmat.

Tutkimusotos koostui kuudesta otoksesta, joista jokainen sisälsi tietyn neljän viikon aikana syntyneiden vauvojen vanhemmat. Molemmille vanhemmille lähetettiin oma kyselylomake: vauvan synnyttäneelle ja toiselle vanhemmalle.

Vanhempien yhteystiedot saatiin Digi- ja väestötietoviraston (DVV) väestötietojärjestelmästä.

Kyselylomakkeeseen oli mahdollista vastata 12.3.2020–12.1.2021 välisenä aikana suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi, somaliksi, arabiaksi ja pohjoissaameksi.

Tiedonkeruuseen vastasi 8977 synnyttänyttä (vastausprosentti 50) ja 5843 toista (vastausprosentti 36) vanhempaa.

Tutkimukseen vastanneet vanhemmat olivat vähän vanhempia ja koulutetumpia kuin vastaamatta jättäneet.

Kyselyyn vastanneet toiset vanhemmat olivat pääosin miehiä (> 99 %).

Tässä tutkimuksessa käytetään vain Manner-Suomessa vastanneiden synnyttäneiden (n=8923) ja toisten (n=5805) vanhempien tuloksia.

Valtaosa palveluja käyttäneistä vanhemmista koki palvelut riittäviksi. Synnyttäneistä vanhemmista 4–6 prosenttia ja toisista vanhemmista 3–4 prosenttia koki käyttämänsä palvelun riittämättömiksi. Yleisimmin riittämättömiksi koettiin lapsen lääkäripalvelut. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Palveluja 12 viime kuukauden aikana käyttäneet vanhemmat (n ja % kaikista vastanneista) ja palvelua riittämättömästi saaneet (% palvelua käyttäneistä vanhemmista) FinLapset-kyselytutkimuksessa vuonna 2020

	Synnyttänyt vanhempi (N=8923)			Toinen vanhempi (N=5805)		
	Palvelua käyttäneet		Palvelu riittämätöntä	Palvelua käyttäneet		Palvelu riittämätöntä
	n	%	%	n	%	%
Lastenneuvola	8645	97,7	4,4	4795	84,2	3,0
Varhaiskasvatus	2945	33,4	3,6	1864	32,7	2,8
Lapsen lääkäripalvelut	4279	48,6	5,9	2518	44,4	3,7
Lapsen erikoissairaanhoido	3139	35,6	4,4	1708	30,1	3,7

Riittämättömiksi koetut palvelut ovat yhteydessä vanhempien taustatekijöihin

Esikoisen vanhemmat kokivat useamman lapsen vanhempia yleisemmin lastenneuvolapalvelut ja lapsen lääkäripalvelut riittämättömiksi. Vanhemman iän merkitys palvelukokemukseen oli vähäinen, mutta alle 30-vuotiaat synnyttäneet vanhemmat kokivat hieman muita useammin varhaiskasvatuspalvelut riittämättömiksi. Koulutuksen yhteys vaihteli vanhempien kesken - matalammin koulutetut synnyttäneet vanhemmat ja korkeammin koulutetut toiset vanhemmat kokivat palvelut muita yleisemmin riittämättömiksi. Ulkomaalaistaustaiset vanhemmat kokivat yleisemmin lapsen lääkäripalvelut riittämättömiksi. Lisäksi ulkomaalaistaustaiset synnyttäneet vanhemmat kokivat muita yleisemmin lapsen erikoissairaanhoidon palvelut riittämättömiksi. Maaseutumaisissa kunnissa asuvat synnyttäneet vanhemmat kokivat yleisemmin varhaiskasvatuspalvelut riittämättömiksi verrattuna muissa asuin ympäristöissä asuviin synnyttäneisiin vanhempiin. (Taulukko 2.)

Eryteisesti synnyttäneillä vanhemmilla taloudellinen tilanne vaikutti palvelukokemuksiin, sillä heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat synnyttäneet vanhemmat kokivat lastenneuvolapalvelut, lapsen lääkäripalvelut ja erikoissairaanhoidon palvelut muita yleisemmin riittämättömiksi. Vanhempien uupumuksen oireet olivat puolestaan molempien vanhempien vastausten kohdalla merkittävästi yhteydessä riittämättömiksi arvioituihin palveluihin. Myös yksinäisyyden tunteella oli huomattava vaikutus palvelukokemuksiin; yksinäisiksi itsensä tuntevat synnyttäneet vanhemmat raportoivat enemmän palvelujen riittämättömyyttä. (Taulukko 2.)

Käytetyt tilastolliset menetelmät

Vanhempaan liittyvien tekijöiden yhteydet palvelujen riittävyyteen

- Ristiintaulukointi ja Khiin neliötesti
- Usean selittävän tekijän logistinen regressiomalli
- Tarkastelu erikseen synnyttäneillä ja tosilla vanhemmilla

Hyvinvointialueittaiset erot kokemuksissa palvelujen riittävyyteen

- Yhden otoksen suhteellinen testi, jossa verrattiin kunkin hyvinvointialueen riittämättömän palvelun osuutta koko Manner-Suomea kuvaavaan keskimääräiseen arvoon riittämättömäksi arvioidusta palvelusta.
- Tarkastelussa molemmat vanhemmat yhdessä

Tilastollisen merkitsevyyden rajana pidettiin kaikissa analyyseissa $p < 0,05$.

Alle viiden vastaajan tuloksia ei ole raportoitu.

Taulukko 2. Vanhempien taustatekijöiden yhteydet kokemukseen palvelujen riittämättömyydestä (% palvelua käyttäneistä, ristiintaulukko ja Khiin neliötesti) FinLapset-kyselytutkimuksessa 2020

	Lastenneuvola		Varhaiskasvatus		Lapsen lääkäripalvelut		Lapsen erikois-sairaanhoito	
	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi
	%	%	%	%	%	%	%	%
Lasten määrä								
Vauva ainoa	5,3***	4,1***	na	na	7,6**	5,8***	5,1	4,6
Muita lapsia	3,7	1,9	3,5	2,6	5,2	2,7	3,9	3,0
Ikä								
Alle 30-v	4,4	4,0	4,9*	4,8	6,9	4,6	4,3	4,7
Vähintään 30-v	4,4	2,8	3,2	2,6	5,4	3,4	4,4	3,5
Koulutus								
Korkeintaan toinen aste	4,1	2,4	4,8**	1,8	6,4	2,9	5,2	3,6
Korkea-aste	4,7	3,6*	2,9	3,6*	5,5	4,3	3,9	3,7
Syntymämaa								
Suomi	4,5	2,9	3,5	2,5	5,4	3,2	3,8	3,3
Muu	3,2	4,0	4,4	4,7	10,6***	7,0***	8,8***	5,8
Asuinkunta								
Kaupunkimainen	4,6	3,2	3,1	3,0	6,1	4,1	4,2	3,8
Taajaan asuttu	3,5	2,4	4,1	2,2	4,0	1,6	4,3	2,4
Maaseutumainen	4,7	2,7	6,1*	2,9	6,9	3,0	5,7	4,8
Taloudellinen tilanne								
Heikko	6,6**	4,5	3,4	2,6*	12,0***	9,4***	9,1***	2,6
Kohtalainen	5,1	3,2	3,4	4,3	6,9	4,4	5,2	4,6
Hyvä	4,0	2,9	3,6	2,1	5,0	2,8	3,5	3,1
Vanhemmalla uupumuksen oireita								
Kyllä	6,4***	4,3**	4,9**	4,6***	7,6***	6,0***	6,0***	5,8**
Ei	3,4	2,5	2,6	1,8	4,9	2,4	3,3	2,8
Yksinäisyyden tunne								
Kyllä	9,2***	na	6,4**	na	10,3***	na	6,9**	na
Ei	3,8	3,1	3,0	2,8	5,2	3,6	4,0	3,8

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$ Khiin neliö testi

Katsottaessa taustatekijöiden yhteyttä vanhempien riittämättömiin palvelukokemuksiin samanaikaisesti logistisessa regressiomallissa siten, että eri tekijöiden väliset yhteisvaikutukset tulivat huomioiduksi, saatiin hyvin yhteneväiset tulokset yllä mainittujen kanssa. Vanhemman uupumuksen oireet olivat keskeisin tekijä lapsiperhepalvelujen riittämättömyyteen. Lisäksi esikoisen vanhemmilla oli lukumääräisesti enemmän riittämättömyyden kokemuksia kuin perheissä, joissa oli entuudestaan lapsia. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Taustatekijöiden keskinäisillä yhteyksillä vakioidut ristitulosuhteet (OR ja 95 % luottamusväli, LV) vanhempaan liittyvien taustatekijöiden yhteydestä riittämättömiksi koettuihin palveluihin FinLapset-kyselytutkimuksessa vuonna 2020

		Palvelu riittämätöntä							
		Lastenneuvola		Varhaiskasvatus		Lapsen lääkäripalvelut		Lapsen erikoissairaanhoido	
		Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi	Synnyttänyt vanhempi	Toinen vanhempi
		OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)	OR (95 % LV)
Lasten määrä	Vauva ainoa lapsi ¹	1	1	na	na	1	1	1	1
	Muita lapsia	0,6 (0,5–0,8)	0,5 (0,3–0,7)	na	na	0,7 (0,5–0,9)	0,4 (0,3–0,6)	0,6 (0,4–0,9)	0,6 (0,3–1,0)
Ikä	Alle 30-v ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Vähintään 30-v	1,1 (0,9–1,4)	0,7 (0,5–1,0)	0,9 (0,6–1,5)	0,4 (0,2–0,8)	0,9 (0,7–1,2)	0,8 (0,5–1,5)	1,4 (0,9–2,1)	0,8 (0,4–1,6)
Koulutus	Korkeintaan toinen aste ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Korkea-aste	1,2 (1,0–1,6)	1,5 (1,1–2,3)	0,6 (0,4–1,0)	2,3 (1,2–4,5)	1,0 (0,7–1,3)	1,4 (0,9–2,3)	0,7 (0,5–1,1)	0,9 (0,5–1,6)
Syntymämaa	Suomi ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Muu	1,8 (1,1–2,7)	1,2 (0,8–2,0)	1,3 (0,7–2,8)	1,2 (0,6–2,7)	2,0 (1,4–2,9)	1,5 (0,9–2,6)	2,4 (1,5–3,7)	1,4 (0,7–2,8)
Asuinkunta	Kaupunkimainen ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Taajaan asuttu	0,8 (0,5–1,3)	0,8 (0,4–1,4)	1,4 (0,8–2,4)	0,7 (2,8–2,0)	0,7 (0,5–1,2)	0,4 (0,2–1,1)	1,2 (0,7–2,0)	0,6 (0,2–1,6)
	Maaseutumainen	1,1 (0,8–1,5)	1,1 (0,6–2,0)	2,1 (1,2–3,7)	1,2 (0,5–3,2)	1,2 (0,8–1,9)	1,0 (0,5–2,3)	1,5 (0,9–2,5)	1,6 (0,7–3,5)
Taloudellinen tilanne	Heikko ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Kohtalainen	0,8 (0,5–1,3)	0,7 (0,3–1,4)	1,0 (0,4–2,7)	1,6 (0,4–7,2)	0,5 (0,3–0,9)	0,5 (0,2–1,0)	0,6 (0,3–1,1)	2,1 (0,5–9,0)
	Hyvä	0,7 (0,4–1,0)	0,6 (0,3–1,2)	1,5 (0,6–3,8)	0,8 (0,2–3,7)	0,5 (0,3–0,7)	0,3 (0,1–0,6)	0,5 (0,3–0,9)	1,4 (0,3–6,2)
Vanhemmalla uupumuksen oireita	Ei ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Kyllä	1,8 (1,5–2,3)	1,8 (1,3–2,6)	1,8 (1,1–2,7)	2,1 (1,1–3,7)	1,5 (1,2–2,0)	2,4 (1,5–3,7)	1,9 (1,3–2,7)	2,3 (1,3–3,9)
Yksinäisyyden tunne	Ei ¹	1	1	1	1	1	1	1	1
	Kyllä	2,1 (1,6–2,7)	0,6 (0,1–2,3)	1,9 (1,1–3,2)	0,7 (0,1–5,2)	1,6 (1,1–2,2)	1,2 (0,4–3,6)	1,3 (0,8–2,1)	0,7 (0,9–5,0)

¹ vertailuryhmä

Vastanneiden perheiden taustatekijät ja hyvinvoinnin kokemukset vaihtelevat hyvinvointialueittain

FinLapset-kyselytutkimukseen vastanneista esikoisen vanhempia (vauva ainoa lapsi) oli suhteellisesti eniten Helsingissä (58 %), Etelä-Savossa (53 %) ja Vantaa-Keravalla (53 %) ja vähiten Keski-Pohjanmaalla (37 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla (40 %). Myös 30-vuotta täyttäneitä kyselytutkimukseen vastanneita vanhempia oli eniten Helsingissä (86 %) sekä Länsi-Uusimaalla (79 %) ja vähiten Kainuussa (60 %), Pohjois-Karjalassa (61 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla (62 %). Matalammin koulutettuja (korkeintaan toisen asteen tutkinto) vanhempia oli yleisimmin Kymenlaaksossa (65 %), Kainuussa (56 %) ja Päijät-Hämeessä (56 %) ja harvimmalla Helsingissä (22 %) ja Länsi-Uusimaalla (32 %). Ulkomaalaistaustaisten vanhempien suurin suhteellinen osuus oli Vantaa-Keravalla (27 %), Helsingissä (22 %) ja Länsi-Uusimaalla (21 %).

Vastaajat arvioivat taloudellisen tilanteensa yleisimmin heikoksi Päijät-Hämeessä, Kanta-Hämeessä, Etelä-Savossa ja Keski-Uusimaalla (kaikilla alueilla 7 % vastaajista) ja hyväksi Helsingissä, Länsi-Uusimaalla ja Pohjanmaalla (71 % vastaajista). Eniten uupumusoireita kokeneita vanhempia asui Helsingissä (37 %). Seuraavaksi yleisimpiä uupumusoireita olivat Länsi-Uusimaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla (35 % vastaajista). Harvimmalla uupumuksen oireita esiintyi Pohjois-Savossa ja Kanta-Hämeessä (27 %) sekä Varsinais-Suomessa (28 %) asuvilla vanhemmilla. Synnyttäneet vanhemmat olivat yleisimmin yksinäisiä

Palvelukokemukset

Lapsiperhepalveluista vanhemmilta kysyttiin seuraavalla kysymyksellä:

Oletko käyttänyt seuraavia perheelle suunnattuja palveluja 12 viime kuukauden aikana?

Vastausvaihtoehdot: 1) en ole käyttänyt, 2) olen käyttänyt, palvelu oli riittävää, 3) olen käyttänyt, palvelu ei ollut riittävää.

Tässä julkaisussa tarkastellut palvelut:

- Lastenneuvola
- Varhaiskasvatuspalvelut
- Lääkäripalvelut lapsen sairastuessa
- Lasten erikoissairaanhoidon sairaalassa tai poliklinikalla

Kyselylomakkeella kysyttiin myös kokemuksia seuraavista palveluista:

- Perhetyö
- Kotipalvelu
- Lapsiperheiden sosiaalityö
- Kasvatus- ja perheneuvonta
- Perheoikeudelliset palvelut
- Seksuaalineuvontapalvelut
- Lastensuojelun avohuollon tukitoimet
- Apuväline- ja vammaispalvelut
- Mielenterveys- ja päihdepalvelut
- Järjestöjen ja seurakuntien palvelut
- Ensi- tai turvakoti

Kainuussa (23 %). Harvinaisinta yksinäisyys oli Keski-Uusimaalla, jossa 9 % vastanneista synnyttäneistä vanhemmista tunsivat itsensä yksinäiseksi. Toisilla vanhemmilla yksinäisyyden tunne oli huomattavasti harvinaisempaa kuin synnyttäneillä vanhemmilla, mutta yleisintä (5 %) se oli Kainuusta ja Lapista vastanneilla.

Vanhemmat pitivät vain harvoin palveluja riittämättöminä

Lastenneuvolapalvelut

Manner-Suomessa kaikista vanhemmista vain 3,9 % piti käyttämäänsä lastenneuvolapalveluja riittämättöminä. Hyvinvointialueittain vanhempien arviot palvelun riittämättömyydestä vaihtelivat 2,1 % ja 5,2 % välillä. (Taulukko 4.)

Koko Manner-Suomen tuloksiin verrattuna palveluja pidettiin keskimääräistä yleisemmin riittämättöminä Helsingissä (5,1 %), Varsinais-Suomessa (4,9 %) ja Pirkanmaalla (4,8 %) ja muuta Suomea harvemmin riittämättöminä Kanta-Hämeessä (2,1 %) ja Pohjois-Pohjanmaalla (2,7 %).

Varhaiskasvatuspalvelut

Manner-Suomessa kaikista vanhemmista vain 3,3 % piti käyttämäänsä varhaiskasvatuspalveluja riittämättöminä. Hyvinvointialueittain vanhempien arviot palvelun riittämättömyydestä vaihtelivat 2,5 % ja 6,2 % välillä. (Taulukko 4.)

Kun hyvinvointialueittaisia tuloksia verrattiin koko Manner-Suomen tuloksiin, mikään ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä, mutta yleisemmin riittämättömästä palvelusta raportoitiin Lapissa (6,2 %) ja Vantaa-Keravalla (5,5 %).

Lapsen lääkäripalvelut

Manner-Suomessa kaikista vanhemmista vain 5,1 % piti käyttämäänsä lapsen lääkäripalveluja riittämättöminä. Hyvinvointialueittain vanhempien arviot palvelun riittämättömyydestä vaihtelivat 2,2 % ja 8,9 % välillä. (Taulukko 4.)

Koko Manner-Suomen tuloksiin verrattuna lääkäripalveluja pidettiin keskimääräistä yleisemmin riittämättöminä Vantaa-Keravalla (8,9 %) ja Pirkanmaalla (6,6 %). Keski-Uudenmaan hyvinvointialueella (2,2 %) oli keskimääräistä vähemmän vanhempia, jotka kokivat lasten lääkäripalvelut riittämättömiksi.

Lapsen erikoissairaanhoidon palvelut

Manner-Suomessa kaikista vanhemmista vain 4,1 % piti käyttämäänsä lapsen erikoissairaanhoidon palveluja riittämättöminä. Hyvinvointialueittain vanhempien arviot palvelun riittämättömyydestä vaihtelivat 2,3 % ja 8,2 % välillä. (Taulukko 4.)

Koko Manner-Suomen tuloksiin verrattuna erikoissairaanhoidon palveluja pidettiin keskimääräistä yleisemmin riittämättöminä Vantaa-Keravalla (8,2 %) ja Pohjanmaalla (7,8 %).

Vanhempien uupumusseula

(VAU-seula, Aunola ym. 2021).

Kuvaa vanhempien uupumuseoireita.

Kysymys: Kun mietit omaa rooliasi vanhempänä, kuinka usein koet seuraavilla tavoilla?

Kysymyksen osiot tiivistettynä: 1) niin väsynyt rooliin vanhempänä, ettei edes nukkuminen auta, 2) aivan lopen uupunut vanhempänä, 3) tuntuu kuin huolehtisi lapsesta automaattiohjauksella, 4) ei pysty näyttämään lapselle rakkauttaan, 5) ei jaksakaan enempää vanhempänä.

Vastausvaihtoehdot: 1) päivittäin, 2) kerran tai pari viikossa, 3) harvemmin tai ei lainkaan.

Vanhemmalla on uupumuksen oireita, kun vanhempi ilmoittaa vähintään yhteen osioon vaihtoehdon 1 tai 2. Vanhemmalla on vakavia uupumuksen oireita, kun vanhempi ilmoittaa vähintään yhteen osioon vaihtoehdon 1 ja/tai vähintään kolmeen osioon vaihtoehdon 2. Tässä julkaisussa emme erottele uupumuksen oireita lievempiin ja vakavampiin uupumuksen oireisiin.

Taulukko 4. Palvelun riittämättömäksi kokeneiden osuudet (%) hyvinvointialueittain, suhteessa koko maan vertailuarvoon FinLapset-kyselytutkimuksessa vuonna 2020

	Lastenneuvola		Varhaiskasvatus		Lapsen lääkäripalvelut		Lapsen erikoissairaanhoito	
	Palvelua käyttäneet	Palvelu riittämättömyyttä	Palvelua käyttäneet	Palvelu riittämättömyyttä	Palvelua käyttäneet	Palvelu riittämättömyyttä	Palvelua käyttäneet	Palvelu riittämättömyyttä
	n	%	n	%	n	%	n	%
Koko Manner-Suomi	13440	3,9	4809	3,3	6797	5,1	4847	4,1
Varsinais-Suomi	1154	4,9*	1069	3,7	602	4,2	409	3,7
Satakunta	418	2,6	770	4,2	215	3,7	143	4,2
Kanta-Häme	380	2,1*	133	na	200	5,0	136	na
Pirkanmaa	1409	4,8*	486	3,1	739	6,6**	525	3,4
Päijät-Häme	426	2,6	124	na	195	3,1	123	na
Kymenlaakso	300	2,7	113	na	167	5,4	109	4,6
Etelä-Karjala	272	2,6	97	na	118	6,8	76	6,6
Etelä-Savo	212	5,2	71	na	95	6,3	71	na
Pohjois-Savo	603	2,8	203	3,0	280	5,4	218	2,3
Pohjois-Karjala	354	4,0	148	na	186	4,3	141	3,5
Keski-Suomi	671	3,7	264	3,0	352	3,7	213	5,6
Etelä-Pohjanmaa	430	3,3	168	3,0	231	4,3	176	3,4
Pohjanmaa	540	3,3	196	4,6	255	6,3	205	7,8*
Keski-Pohjanmaa	206	4,4	72	na	121	4,1	87	na
Pohjois-Pohjanmaa	1184	2,7*	471	4,2	634	3,9	505	3,2
Kainuu	133	4,5	49	na	72	na	50	na
Lappi	392	3,8	130	6,2	180	5,6	132	5,3
Itä-Uusimaa	210	2,4	82	na	107	na	84	na
Keski-Uusimaa	416	3,6	173	na	223	2,2**	172	na
Länsi-Uusimaa	1235	4,6	466	3,9	640	4,1	400	4,8
Vantaa-Kerava	618	4,0	220	5,5	326	8,9**	219	8,2**
Helsinki	1877	5,1**	593	2,5	859	6,4	653	4,3

** p<0,01, *p<0,05 Yhden otoksen suhteellinen testi

Yhteenveto ja hyvinvointialuekohtaisten tulosten tarkastelu

Valtaosa vanhemmista koki käyttämänsä palvelut riittäviksi. Vastaava tulos on saatu myös aiemmasta suomalaisvanhempiin kohdistuneesta kyselystä, jonka mukaan vain kolmannes suomalaisista vanhemmista ylipäänsä ilmoitti tarvitsevansa tukea lapsiperhepalveluista (Ahti, 2021). Riittämättömiä palvelukokemuksia oli FinLapset-aineistossa yleisimmin esikoisen saaneiden perheissä ja silloin, kun vanhemmalla esiintyi uupumuksen oireita tai vanhempi oli ulkomaalaistaustainen. Erityisesti heikossa taloudellisessa tilanteessa olevat synnyttäneet vanhemmat kokivat palvelujen olevan riittämättömiä. Suurin synnyttäneiden ja toisten vanhempien välinen ero löytyi yksinäisyyden kokemusten yleisyydestä. Synnyttäneille vanhemmille tyypillisemmät yksinäisyyden kokemukset olivat vahvasti yhteydessä riittämättömiksi arvioituihin palveluihin.

Vanhemmat arvioivat vauvaperheiden palvelut useimmin riittämättömiksi Pirkanmaalla ja pääkaupunkiseudun hyvinvointialueilla. Eniten alueiden välisiä eroavaisuuksia palvelujen riittävydessä havaittiin lastenneuvolapalveluissa ja vähiten varhaiskasvatuspalveluissa. Alueelliset tulokset varhaiskasvatuspalveluista kertovat kuitenkin ainoastaan useamman lapsen perheiden kokemuksista, koska tiedonkeruuajankohtana yhden lapsen perheiden varhaiskasvatuspalvelujen käyttö oli vielä vähäistä.

Alueellisia tuloksia tulkittaessa on tärkeä huomioida, että alueilla asuvat ja tutkimukseen vastanneet perheen ovat taustaltaan erilaisia. Tässä julkaisuissa esitettävien hyvinvointialuekohtaisten tulosten yleistettävyyttä ja vertailtavuutta heikentää se, että vastaajamäärät joillakin hyvinvointialueilla jäivät pieniksi, vastausaktiivisuus vaihteli alueittain eikä riittämättömien palvelukokemusten alueellisia lukuja painotettu vanhempien taustatekijöiden mukaan. Pienten vastaajamäärien vuoksi tässä julkaisussa ei myöskään ollut mahdollista tehdä aluekohtaisia riittämättömien palvelukokemusten taustatekijäkohtaisia tarkasteluja.

Helsingin alueellinen tulos riittämättömiksi arvioituista lastenneuvolapalveluista voi liittyä aineistossamme havaittuihin taustatekijöiden mukaisiin yhteyksiin. Vanhempien uupumuksen oireet ja toisten vanhempien korkea koulutustaso olivat yhteydessä riittämättömiksi arvioituihin lastenneuvolapalveluihin, ja Helsingissä tällaisia vanhempia on suhteellisesti eniten. Riittämättömiksi arvioitut palvelut voivat ylipäättänsä olla yksi osatekijä vanhempien lisääntyneille uupumuksen oireille (Lammi-Taskula ym., 2020).

Ulkomaalaistaustaisuus oli tässä tutkimuksessa yhteydessä erityisesti riittämättömiksi arvioituihin lääkäri- ja erikoissairaanhoidon palveluihin. Vantaa-Keravan tulos muuta Suomea heikommasta lääkäripalvelujen ja erikoissairaanhoidon palvelujen riittävydestä voi liittyä siellä asuvien ulkomaalaistaustaisten vanhempien suurempaan osuuteen. Vanhempien heikko suomen kielen taito voi hankaloittaa palveluihin pääsyä ja niissä asiointia.

Tämän tutkimuksen tulos heikon taloudellisen tilanteen yhteydestä riittämättömiin palvelukokemuksiin vastaa aiempia tutkimuksia (Perälä ym., 2014; Manderbacka ym. 2013). Hyvinvointialuekohtaisissa tuloksissa ei ollut kuitenkaan nähtävissä, että riittämättömiksi arvioitut palvelut olisivat kohdistuneet erityisesti sellaisille alueille, joissa perheiden taloudellinen pärjääminen oli heikompaa. Kyse voi olla taustatekijöiden välisten yhteyksien erilaisista voimakkuuksista kuten usean selittävän tekijän logistiset regressiomallit osoittivat. Yksittäisten taustatekijöiden yhteydet riittämättömiin palvelukokemuksiin eivät siten välttämättä heijastu suoraviivaisesti alueellisiin tuloksiin.

Perheiden erilaisuus ja taustatekijät eivät yksin selitä alueellisia eroja riittämättömiksi arvioituista palveluista. Pohjois-Pohjanmaalla vastaajat olivat nuorempia kuin muilla alueilla, mutta kokivat silti lastenneuvolapalvelujen vastaavan keskimääräistä paremmin heidän tarpeisiinsa. Toisaalta Pohjois-Pohjanmaalla oli myös enemmän monilapsisia perheitä, mikä saattaa vähentää lapsen perushoitoon liittyvää tiedon ja ohjauksen tarvetta lastenneuvolapalveluissa. Pian synnytyksen jälkeen tarjottavat ohjaus- ja neuvontapalvelut ovat erityisen tärkeitä ensimmäistä kertaa vanhemmiksi tuleville (Liyana ym., 2018). Pirkanmaalaisen ja varsinaissuomalaisen vanhempien muuta Suomea huonommat arvot vauvaperheiden peruspalvelujen riittävydestä eivät myöskään selity suoraan tässä julkaisuissa käsitellyjen taustatekijöiden yhteyksillä.

Riittämättömiksi koettujen palvelujen ja rakenteellisten tekijöiden välillä vaikuttavat myös muut kuin tässä julkaisussa esitetyt tekijät. Vanhemman arvion palvelun riittävydestä on voinut vaikuttaa myös se, millaiseksi vanhempi koki palvelun saatavuuden eli palveluihin pääsyn (kts. Halme ym., 2014) tai se millaisia odotuksia lapsiperhepalveluista vanhemmilla ylipäänsä on. Kysyttäessä vanhemmilta palvelujen käyttöä viimeisen 12 kuukauden ajalta ei eroteltu sitä, oliko vanhemmalla mahdollisesti ollut vaikeuksia päästä palveluun, olivatko palvelut toteutuneet yksityisellä tai julkisella sektorilla tai kuka perheen lapsista oli käyttänyt palvelua. Tuloksissa voivat näkyä myös kokemukset perheen kaikkien lasten palvelujen käytöstä ja näiden riittävydestä.

Tulevaisuuden palveluja kehitettäessä on tärkeää tunnistaa kunkin hyvinvointialueen perheiden taustat ja tilanteet – ensimmäisen lapsen, nuorten tai ulkomaalaistaustaisten vanhempien palvelutarpeet ovat erilaisia kuin useamman lapsen, vanhempien tai suomalais-taustaisten vanhempien ja siksi lapsiperhepalvelujen tulee olla yksilöllisiä, mutta silti niitä

tulisi kehittää kokonaisuuksina (kts. Rissanen, 2019). Alueellisesti toimivilla perhekeskuksilla on tärkeä rooli oman alueen perheiden tunnistamisessa. Perhekeskuksissa on riittävästi resursoituna hyvät mahdollisuudet ehkäistä tai ainakin vähentää tässä julkaisussa merkitykselliseksi nousseita vanhempien uupumusoireita ja yksinäisyyden kokemusta. Perhekeskukset voivat kehittää perheiden vertaistukitoimintaa ja palvelupolkuja eri toimijoiden välillä. Osana lapsiperheiden palvelujen riittävyttä olisi hyvä arvioida myös sitä, miten palvelut kokonaisuutena vastaavat perheiden elämäntilanteessa tapahtuviin muutoksiin kuten sairautteen tai avioeroon (kts. Lindberg ym. 2018) sekä sitä, millaisia tarpeita synnyttäneillä ja toisilla vanhemmilla on palvelujen suhteen. Lapsiperhepalvelujen tyydyttämättömiä palvelutarpeita on tutkittu vielä verrattain vähän (kts. Ilmarinen ym., 2023) ja ne ansaitsisivat lisähuomioita lapsiperheiden palveluja koskevassa tutkimuksessa.

Lähteet

Ahti, T. (2021). Perheen kuormitustekijöiden yhteys vauvaperheiden lapsiperhepalveluista saatavan tuen tarpeeseen ja saadun tuen riittävyteen. [pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202201201054>

Aunola, K., Sorkkila, M., Tolvanen, A., Tassoul, A., Mikolajczak, M., & Roskam, I. (2021). Development and validation of the Brief Parental Burnout Scale (BPBS). *Psychological Assessment*, 33(11), 1125-1137. <https://doi.org/10.1037/pas0001064>

Field, K. & Pryor, R. (2010). A public health approach to practice and programs promoting family wellbeing. *Australian Institute of Family Studies Family Relationships Quarterly* 15, 16-22.

<https://citeserx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=3c0ca104b4de43a053b0ad053e0758a216ff117a>

Halme, N, Perälä, M-L, & Kanste, O. (2014). Lasten ja perheiden palvelujen saavutettavuus ja avun riittävyys - rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi/The accessibility of services for children and families and sufficiency of support - development and evaluation of the structural equation model. *Hoitotiede*, 26(3), 217-230. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1725359>

Hastrup, A. (toim.). (2019). Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma –kärkihankkeeseen liittyvät tehtävät: Toteuttamissopimuksen loppuarviointi. Työpäperi 44/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-451-6>

Hastrup, A., Pelkonen, M., Varonen, P. & Kekkonen, M. (2021a). Perhekeskukset ja niiden kohtaamispaikat Suomessa. Tutkimuksesta tiiviisti 65/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-759-3>

Hastrup, A., Pelkonen, M. & Varonen, P. (2021b). Perhekeskusten kehittäminen ja vakiinnuttaminen hyvinvointialueilla: ohjeita toimintasuunnitelman laadintaan. Työpäperi 9/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-635-0>

Ilmarinen, K., Vuorenmaa, M., Karvonen, S., & Lammi-Taskula, J. (2023). Tyydyttymätön palvelutarve lapsiperheitä tukevissa sosiaalipalveluissa. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 60(1). <https://doi.org/10.23990/sa.109129>

Klemetti, R. & Vuorenmaa, M. (2021). Vauvaperheiden uupumuksen oireet ja yksinäisyyden kokemukset vaihtelevat eri puolilla Suomea. Tiedote 9.9.2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://thl.fi/fi/-/vauvaperheiden-uupumuksen-oireet-ja-yksinaisyyden-kokemukset-vaihtelevat-eri-puolilla-suomea>

Koren PE., DeChillo, N. & Friesen, BJ. (1992). Measuring empowerment in families whose members have disabilities: a brief questionnaire. *Rehabilitation Psychology* 37(4), 305-321. <https://doi.org/10.1037/h0079106>

Kuo, AA., Inkelas, M., Lotstein, DS., Samson, KM., Schor, E. L., & Halfon, N. (2006). Rethinking Well-Child Care in the United States: An International Comparison. *Pediatrics (Evans-ton)*, 118(4), 1692-1702. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-0620>

Laki sosiaali- ja terveydenhuolto- ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulosta 29.6.2021/616. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210616#L8P69>

Lammi-Taskula, J., Vuorenmaa, M., Aunola, K. & Sorkkila, M. Matalan kynnyksen sosiaali- palvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19- epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-522-3>

Lindberg, M., Nygård, M. & Nyqvist, F. (2018). Risks, coping strategies and family wellbeing: evidence from Finland. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 38(11/12), 1116–1132. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-04-2018-0064>

Liyana, A., Tam, WW. & Shorey, S. (2018). Enhancing first-time parents' self-efficacy: A systematic review and meta-analysis of universal parent education interventions' efficacy. *International Journal of Nursing Studies*, 82, 149–162. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2018.03.021>

Manderbacka, K., Muuri, A., Keskimäki, I., Kaikkonen, R. & Elovainio, M. (2013). Mitä tyydyttämätön palvelutarve kertoo terveyspalvelujen saatavuudesta? *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 49(1), 4–12. <https://journal.fi/sla/article/view/9341>

Perälä, M-L., Halme, N. & Kanste, O. (2014). Lapsiperheiden kokemus palvelujen saatavuudesta ja tuen riittävydestä. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (2014). Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 228–239.

Muuta kirjallisuutta

Klemetti, R., Vuorenmaa, M., Ikonen, R., Hedman, L., Ruuska, T., Kivimäki, H., Rajala, R. Mitä vauvaperheille kuuluu? : LTH-tutkimuksen 3–4-kuukautisten vauvojen ja heidän perheidensä pilottitutkimuksen peruseräraportti. (2018). Työpäpaperi 18/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-121-8>

Vuorenmaa, M. Pienten lasten ja heidän perheidensä hyvinvointi 2018. (2019). Tilastoraportti 10/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019050214035>

Tämän julkaisun viite:

Kesanto-Jokipolvi H, Vuorenmaa M, Klemetti R (2023) Vauvaperheiden vanhempien kokemukset lapsiperheiden palvelujen riittävydestä vaihtelevat hyvinvointialueen ja vanhempien taustatekijöiden mukaan. *Tutkimuksesta tiiviisti* 42/2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-139-9

ISSN 2323-5179

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-139-9>